
СТРУКТУРА НОРМИ ПРАВА

*Бойко Поліна Олександрівна,
студентка 1-го курсу юридичного факультету
Київського національного університету ім. Т. Шевченка*

Норма права лежить в основі конкретно-регулятивного впливу права на суспільні відносини, тому має складну структуру, передусім, ядро-правило поведінки, навколо якого «обертаються» її елементи, проявляються її ознаки. Проблема структури норми права обговорюється з давніх часів і залишається актуальною у сьогоденні. Причому в цьому питанні так і немає консенсусу серед різних вчених. Метою цієї роботи є дослідження ставлення вчених в своїх працях до норми права і її структури.

Для того, щоб розглянути структуру норми права, визначимо, що є норма права взагалі. Існує багато різних поглядів щодо визначення норми права, але багато вчених вважають, що найуніверсальнішим є наступне: норма права – це правило поведінки, що встановлюється державою або суспільством і має формально визначений характер, загальнообов'язкова для всього населення., охороняється державою або суспільством від порушень і направлена на охорону найбільш важливих суспільних відносин та соціальних цінностей. Генетично норма права з'являється в результаті «неолітичної революції» для регулювання суспільних відносин, пов'язаних із становленням відтворюючої економіки, розвитком міст-держав тощо. Цікаві також і погляди на норму права давньоримських юристів, що майже дві тисячі років назад стояли у джерел зародження нового суспільного явища – нормативного регулювання: Помпоній, наприклад, стверджував, що треба встановлювати права для тих випадків, котрі зустрічаються часто, а не для тих, що виникають несподівано; Цельс вважав, що права не встановлюються в тому випадку, коли щось може відбутися лише раз. [2,423-424]

Для досягнення цілей правового регулювання, необхідно, щоб у нормі права прямо чи опосередковано, повністю або частково було: по-перше, викладено сам **зміст**, по-друге, визначені умови, при яких зміст даної норми може та(або) повинен втілюватись у життя, по-третє, встановлені юридичні наслідки порушення правової норми невідгідних або навіть тяжких для порушника. Таким чином формується структура норми права. [1, 322] *Структура норми права – це внутрішня будова норми, поділ її на складові (елементи) та зв'язок між цими елементами.* Структури у правовій нормі склалися історично, поступово і теж представляють велику соціальну цінність. [2, 428]

Відповідно до завдань правового регулювання, структура правових норм будується у вигляді трьох структурних елементів деонтичної логіки, отримавши у юридичній науці назви диспозиція, гіпотеза і санкція.[1, 322] Тут треба зауважити, що логічна норма має чи двочленну, чи тричленну будову. І проблематичним є питання, чи зберігається ця структура при виразі в нормі права. Не кожна норма сформульована в джерелі-формі права у вигляді всіх трьох елементів. В деяких випадках вони розділені по різних статтях одного джерела і навіть-по різних джерелах. У змісті одних норм достатньо сформулювати два елементи, а третій «винести за лапки». Проте найбільш поширеною є думка про тричленну побудову юридичної норми. Її прихильники (П.С. Недбайло, В.М. Горшенев та ін.) пояснюють, що в нормі права насамперед перелічені умови, за яких вона підлягає застосуванню (гіпотеза); далі йде виклад самого правила поведінки (диспозиція); нарешті, в нормі міститься вказівка на наслідки невиконання цього правила (санкція). Іншими словами, будь-

яка норма права може бути викладена у формулі «якщо..., то..., інакше (а в іншому випадку...)». Прихильники цього погляду вважають, що без диспозиції норма є неймовірною, без гіпотези – безглуздою, без санкції – неспроможною.[3,233] Тобто ці три елементи разом складають ідеальну структуру норми права.

На відміну від представників першої групи вчених, інші (А. С. Піголкін, С.В. Курильов, Н.П. Томашевський та ін.) вважають, що норма права може складатися з двох елементів, а саме: з гіпотези та диспозиції або санкції. Цю схему можна виразити так : «якщо-то». Але вказані дві частини правової норми є її обов'язковими елементами. Правове веління має включати вказівку на його суть, тобто на юридичні наслідки та умови їх настання. Отже, норма права без гіпотези існувати не може. Двочленній схемі правових норм належить важливе теоретико-прикладне значення. Воно відповідає дійсному розвитку права, притаманній йому спеціалізації змісту, особливим функціям, що виконуються його підрозділами. [4,61] Наприклад, ч.1 ст.140 Кримінального кодексу України передбачає,що таємне викрадення індивідуального майна громадян (крадіжка) — карається позбавленням волі на строк до трьох років або виправними роботами на строк до двох років. [5] Така структура дозволяє бачити у кожному приписі права тільки ті елементи, які у ньому дійсно існують і, відповідно, проводити чіткий, детальний аналіз норм. Висновок про двочленну структуру правильно орієнтує законодавця на те, щоб формулювати у кожній правовій нормі два обов'язкових елементи – умову (гіпотезу) та правовий наслідок (диспозиція і санкція). А це дозволяє з певною повнотою та чіткістю регламентувати всі сторони, всі нюанси прав і обов'язків, фактів, з якими вони зв'язані. Висновок про двочленну структуру важливіший і для практики.

Слід зазначити, що автори, які обмежуються тричленною будовою не помічають того, що при подібному підході жива тканина права, його реальність зникає. [4, 62]

Деякі вчені вважають також, що взагалі немає однієї універсальної побудови структури норми права. Адже призначення норми права (норма-принцип, норма-правило поведінки тощо) і має визначати різні зв'язки всередині елементів норми, окремих її частин; єдиної, універсальної структури, притаманній всім нормам, немає і бути не може. Наприклад, ст.1 КУ проголошує, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Або ж стаття 5 КУ : «Україна є республікою». [6]

На нашу думку, остаточно стверджувати про двочленну чи тричленну структуру норми права неможливо. Адже, наприклад, у конституційному чи сімейному кодексі чітко простежується тричленна будова, а у кримінальному кодексі гіпотеза та диспозиція зливаються.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент юридичного факультету кафедри теорії та історії держави і права Київського національного університету ім.Т.Шевченка.

Література

1. Теорія держави і права. Курс лекцій /Під ред. М.Н.Марченка - М.: 1996- с. 322-330
2. Венгеров А.Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. 3-е изд. - М.: Юриспруденция, 2000. - .528 с. С 421-432
3. «Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції)»: Навчальний посібник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с. – с.364-370
4. Алексеев С.С. Общая теория права. В двух томах. Т. II – М.: Юрид. лит. 1982. – 360 с. С53-64

5. Кримінальний кодекс. України Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Ст.140

6. Конституція України . Верховна Рада України; Конституція, акон від 28.06.1996 № 454к/96-ВР

і